

Madde bağımlılığını önlemede öğretmen ve ebeveyn eğitimlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi

Kültegin ÖGEL,¹ Sevil TANER,² Ceyda YILMAZÇETİN EKE,³ Bilge EROL⁴

ÖZET

Amaç: 2002-2003 eğitim ve öğretim yılı içinde, İstanbul'un 29 ilçesinde İstanbul Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği tarafından "Okullarda madde bağımlılığını önleme" adlı bir proje yürütülmüştür. Bu proje kapsamında rehber öğretmen, sınıf/branş öğretmeni, ebeveynlere yönelik madde kullanımı ve bağımlılığıyla ilgili bilgilendirme eğitimleri yapılmıştır. Bu araştırmanın amacı, verilen eğitimlerin etkinliğini ve etkinliği etkileyen faktörler olup olmadığını değerlendirmektir. **Yöntem:** Okullarda Madde Bağımlılığını Önleme Projesi kapsamında yürütülen eğitimlere katılan 508 rehber öğretmen, 2599 sınıf/branş öğretmeni ve 284 ebeveyne yazarlar tarafından oluşturulan ilk-son test uygulanmıştır. Eğitimin etkinliği ilk test toplam doğru sayıları ile son test toplam doğru sayıları arasındaki fark incelenerek ölçülmüştür. İlk testi doldurmuş olmanın eğitimin etkinliğine bir etkisi olup olmadığını kontrol etmek için her eğitimde katılımcıların %15'ine sadece son test uygulanmıştır. **Sonuçlar:** Rehber öğretmen, sınıf/branş öğretmeni ve ebeveynlerin ilk testte ve son testte doğru yanıtladıkları toplam soru sayısı artmıştır. Doğru yanıtlanan soru sayısında ilk-son test arasında en fazla artış gözüken grup sırasıyla sınıf/branş öğretmenleri, ebeveynler ve rehber öğretmenlerdir. Grupların ilk-son testte aldıkları doğru sayısı artışı ortalamaları birbirleri ile karşılaştırıldığında gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Doğru yanıtlanan soru sayısındaki artış sınıf/branş öğretmeni grubunda cinsiyet ve çocuk sahibi olma değişkenlerinden etkilenmektedir. Bayan ve çocuğu olan sınıf/branş öğretmenlerinin ilk-son testte aldıkları doğru sayısı artışı ortalamaları erkek ve çocuğu olmayanlara göre daha yüksektir. Eğitimi uygulayanın performansından ve programdan tatmin olma değişkenlerinin eğitimin etkisi üzerindeki etkisi de test edilmiştir. Eğitimi uygulayanın performansından ve programdan tatmin olanların ilk-son test arasında aldıkları doğru sayısı artışı ortalamaları ile tatmin olmayanlar arasında bir fark bulunmamıştır. İlk test uygulanmadan sadece son test uygulanan grubun doğru soru sayısı ortalaması ile hem ilk test hem de son test uygulanan grubun son testte aldıkları doğru sayısı ortalamaları arasında fark bulunmamıştır. **Tartışma:** Bu araştırma, uygulanan eğitimlerin rehber öğretmenlerin, sınıf/branş öğretmenlerinin ve ebeveynlerin bilgi düzeyini artırdığını göstermiştir. Rehber öğretmen ve ebeveynlerde doğru yanıtlanan toplam soru sayısı artışı cinsiyet, çocuk sahibi olma, sigara-alkol kullanma, çocuğu ya da öğrencileri arasında alkol kullanımı olması değişkenlerinden etkilenmemektedir. Bilgi artışının her üç grup için de ileriki dönemlerde tekrar ölçülmesi ve öğrenmenin sürekliliğinin araştırılması gerekmektedir. (Anadolu Psikiyatri Dergisi 2004; 5:213-221)

Anahtar sözcükler: Önleme, öğretmen eğitimi, ebeveyn eğitimi, uyuşturucu madde, bağımlılık

¹ Doç.Dr., Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İSTANBUL

² Psk.Dan., ³ Uzm.Psk., Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, İSTANBUL

⁴ Psk.Dan., İstanbul Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi, İSTANBUL

Yazışma adresi: Dr. Kültegin ÖGEL, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Bakırköy/İSTANBUL

E-posta: ogelk@superonline.com

Evaluating the effectiveness of the teacher and parent education program in addiction prevention

ABSTRACT

Objective: Istanbul City Directorate of Education and Yeniden Health and Education Society in 29 districts of Istanbul carried out a project named "Preventing substance abuse in schools" during the 2003-2004 academic years. School counselors, teachers and parents were educated about substance use and addiction. The aim of the study is to evaluate the effectiveness and to analyze whether there are factors affecting the effectiveness of these educations. **Method:** Pre-post tests, which were developed by the researchers, were applied to 508 school counselors, 2599 teachers and 284 parents that attended the educations. The effectiveness of the educations was evaluated by comparing the total scores obtained from the pre tests and post tests. To test if there was a test effect, only post test was applied to 15% of the participants in each education session. **Results:** There has been an increase between the pre-post test correct answer total scores of school counselors, teachers and parents. The highest difference between the pre-post test correct answer total scores was observed among teachers followed by parents and school counselors. When the increase between the pre-post tests correct answer total scores of the groups were compared to each other, the difference between these groups was also statistically significant. Correct answer total score was affected by gender and having a child variables for the teachers. Teachers who are female and teachers who had a child had higher correct answer total scores than male teachers and teachers who didn't have a child. The affect of educator performance and program satisfaction on the increase of correct answer total scores of the educations was also tested. No difference was found in the correct answer total scores of those who were satisfied with the educator performance and program and those who were not. No significant difference was found between the post test total scores of the pre-post test applied group and the post-test applied group. **Conclusion:** This study shows that the educations increased the knowledge of school counselors, teachers and parents. For school counselors and parents, having a child, tobacco and alcohol use and student/child alcohol use variables had no affect on the increase of correct answer total scores. Long term follow up of the three groups is necessary to evaluate the continuity of the learning process. (Anatolian Journal of Psychiatry 2004; 5:213-221)

Key words: Prevention, teacher education, parent education, substance, addiction

GİRİŞ

Türkiye'de okuyan ergenler arasında madde kullanım sıklığı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında daha düşüktür.¹ Madde kullanımı ve buna bağlı sorunların artmaması için madde kullanımı sorununun yaygınlaşmasını önleyici çalışmalara gerek vardır. Madde kullanımını önleyici çalışmaların amacı madde kullanımını önlemek, erken yaşlarda madde kullanımına başlanmasını ertelemek ya da madde kullanımını ve buna bağlı gelişen diğer sorunları azaltmaktır. Bu çalışmaların hedef grupları arasında birey, akran grubu, aile, okul ve toplum yer almaktadır. Önleyici çalışmalar genellikle bu gruplardan birine yönelik olarak geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Araştırmalar göstermiştir ki birden fazla gruba yönelik olarak yürütülen önleyici çalışmalar daha etkindir.^{2,3}

Ergenlerde madde kullanımı davranışını önleyen ya da risk artıran bir takım etkenler bulunmaktadır.⁴ Risk artıran etkenler ailesel, biyolojik, arkadaş

grubuna bağlı, kişiye bağlı ve çevreye bağlı olarak gruplandırılmaktadır.⁵ Günümüzde madde kullanımını önleyici çalışmaların etkin olması için risk etkenlerini azaltmayı ve koruyucu etkenleri artırmayı hedeflemesi gerektiğine inanılmaktadır.^{2,6}

Madde kullanımının etiyojisini ortaya çıkartmak için yapılan araştırmalarda aileye bağlı koruyucu ve risk artıran etkenlerin çocukların madde kullanımı ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.² Aileye bağlı bu etkenler arasında ön plana çıkanlar ebeveyn ile çocuk arasındaki iletişim, uygulanan disiplin yöntemlerinin tutarlılığı ve etkinliği, ebeveynlerin çocuklarına model olmalarıdır.⁷⁻¹⁰

Çocuk ve gençlere ulaşmanın bir yolu da onların birincil sosyalleşme ortamları olan ebeveynlerine ve öğretmenlerine ulaşmaktır. Öğretmenlere ve ebeveynlere yönelik önleyici çalışmalar çocuğun maruz kalabileceği risk etkenlerini azaltacaktır. Ebeveynlere bu konular ile ilgili sadece bilgi vermenin bile çocuklarını daha iyi izlemelerine ve

çocuğun akademik ve sosyal hayattaki başarısını desteklemelerine yol açtığı görülmüştür.^{11,12} Madde kullanımını önleyici çalışmalar açısından önemli bir alan okullarda yapılan uygulamalardır^{13,14} ve okullarda uygulanan aile odaklı önleyici çalışmaların etkin olduğu bulunmuştur.^{7,9,15}

Okullarda uygulanan önleyici çalışmalara bir örnek Avustralya'da 2000 yılında uygulanan ve öğrenciler, ebeveynler ve öğretmenleri hedef alan DISC (Drug Interventions in the School Community) programıdır.¹⁶ Bu programa katılan 120 öğretmenin ilk-son test değerlendirmesinde, testlerde bulunan bilgi, tutum ve inançlar, kendine güven ve toplumsal bilinçlenme alanlarında gelişmeler saptanmış, programa katılan 88 ebeveynin ilk-son test sonuçlarına bakıldığında da her dört alanda olumlu yönde değişim gözlenmiştir.

Bu araştırmanın amacı, 2002-2003 eğitim ve öğretim yılı içinde, İstanbul'un 29 ilçesinde yürütülen "Okullarda madde bağımlılığını önleme projesi" kapsamında yapılan rehber öğretmen, sınıf/branş öğretmeni ve ebeveyn eğitimlerinin etkinliğini değerlendirmektir. Araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Eğitimler rehber öğretmenlerin, sınıf/branş öğretmenlerinin ve ebeveynlerin bilgi düzeyinde bir artış sağlamış mıdır?
2. Bilgi düzeyindeki artış cinsiyet, çocuk sahibi olma, sigara alkol kullanma, çocuğunun ya da öğrencisinin alkol kullanması değişkenlerinden etkilenmekte midir?
3. Eğiticinin nitelikleri ve eğitimin özellikleri eğitimin başarısı üzerinde bir değişiklik yaratmış mıdır?

YÖNTEM VE GEREÇ

2002-2003 eğitim ve öğretim yılı içinde, İstanbul okullarında rehber öğretmenler, öğretmenler ve ebeveynlere yönelik madde bağımlılığını önleyici nitelikte bir eğitim programı uygulanmıştır. Bu eğitim programı T.C. İstanbul Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve YENİDEN Sağlık ve Eğitim Derneği tarafından yürütülmüştür. Bu eğitimde hedeflenen herhangi bir madde denememiş gençlerin madde kullanmasını önlemektir.

Gençlere ulaşmanın bir yolu olarak onlarla en çok zaman geçiren rehber öğretmen, sınıf/branş

öğretmeni ve ebeveynlerin konuyla ilgili bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır. Öğretmen ve ebeveynlere yönelik eğitim programları, yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalar gözden geçirilerek, öğretmenler ve ailelerle odak grup çalışmaları yapılarak geliştirilmiş, pilot çalışmalar doğrultusunda son şeklini almıştır.

Eğitimler öğretmenler ve ebeveynler için ayrı olarak hazırlanan saydam setleri aracılığı ile sunulmuştur. Setlerin sunumu yaklaşık 3 saat süren tek oturumda tamamlanmıştır. Saydamların görsel olarak dikkat çekici olmasına çalışılmış bu amaçla bazı saydamlarda anlatım desenlerle yapılmıştır. Eğitimlerin etkileşimli olması hedeflendiğinden akış soru ve yanıtlar biçiminde düzenlenmiştir.

Eğitimlerin içeriğinde bağımlılık yapıcı maddeler ve etkileri, bağımlılık tanımı, risk artıran ve koruyucu faktörler, kullanan genci tanıma yolları ve yaklaşım ilkeleri, yanlış inanç ve tutumlar, madde kullanımını önlemek için çeşitli yaş gruplarına göre öğretmen ve ebeveynlerin yapabilecekleri başlıkları yer almaktadır. Madde kullanan genci tanıma ve yaklaşım yöntemleri öğretmenler ve ebeveynler için ayrı olarak hazırlanmıştır. Öğretmenler için ebeveyn programına ek olarak madde kullanan gencin anne ve babasına nasıl yaklaşacağı, madde bağımlılığı eğitimi yaparken izlemeleri gereken yollar ve okullarda sigara ve madde kullanımı ile ilgili disiplin cezalarının neler olduğuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Ebeveyn programında öğretmenler için hazırlanan içerikten farklı olarak gencin madde kullandığını öğrendiklerinde anne babanın vereceği tepkiler, anne babaların iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik bilgiler, yasal yönden alkol ve madde kullanımı yer almaktadır.

Eğitimleri uygulayacaklar için bir eğitici kılavuzu basılmıştır. Bu kılavuzda her bir saydamda katılımcılara aktarılacak bilginin ne olduğu yazılmıştır. Burada amaç eğitim programını yapılandırarak standardizasyonu sağlamaktır.¹⁷

Projenin ilk basamağında, İstanbul ilçelerinden temsilci iki rehber öğretmenin katılımıyla oluşturulan 60 kişilik bir grup maddeler ve etkileri, öğretmenleri ve aileleri nasıl eğitmek gerektiği konularında bilgilendirilmiştir. İkinci basamakta bu gruptaki rehber öğretmenler kendi ilçelerinde görev yapan 508 rehber öğretmeni "öğretmen eğitimi" ve "ailelerin eğitimi" konularında eğitmişlerdir. Son olarak 508 rehber öğretmen görev

yaptıkları okullardaki 19823 öğretmeni ve 34440 ebeveyni eğitmişlerdir. Araştırmaya, "Okullarda Madde Bağımlılığını Önleme Projesi" kapsamında 2002-2003 eğitim ve eğitim yılı içinde yürütülen eğitimlere katılan rehber öğretmen, sınıf/branş öğretmeni ve ebeveynler alınmıştır. Eğitimler İstanbul'un 29 ilçesindeki ilköğretim ve ortaöğretim okullarında gerçekleştirilmiştir.

Rehber öğretmenler projede eğitici olarak görev alacaklarından eğitimden ne derece yararlandıkları büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle eğitim alan rehber öğretmenlerin tümü (n=508) araştırmaya alınmıştır.

Öğretmen eğitimlerinde her ilçede 1000 öğretmenin eğitileceği varsayılmıştır. Araştırma için hedeflenen örneklem eğitim alacağı varsayılan 29000 öğretmenin %10'udur. Bu hedefe ulaşmak için her eğitime 20 öğretmenin katılacağı varsayılarak, 29 ilçenin her birinden rasgele yöntemle 5 eğitim programı seçilmiştir. Rasgele seçilen 145 eğitimde ulaşılması hedeflenen 2900 öğretmenin %89.6'sına (n=2599) ulaşılmıştır.

Ebeveyn eğitiminin etkinliğinin değerlendirilmesi için eğitim verilen 29 ilçeden rasgele yöntemle 6 ilçe seçilmiştir. Bu ilçelerinin her birinden araştırmaya katılacak 5 rehber öğretmen seçilmiştir. Bu 30 rehber öğretmenin her biri yaptıkları iki eğitimde değerlendirme formlarını uygulamışlardır. Her oturumda 20 kişiye ulaşılacağı varsayılarak 60 eğitime katılan 1200 katılımcının %25'ine ulaşılması hedeflenmiştir. Altı ilçedeki 60 eğitime katılan ebeveyn sayısı 284'dür.

Bu eğitimlerin etkinliği ilk-son test uygulanarak değerlendirilmiştir. Kullanılan ilk-son test formları yazarlar tarafından geliştirilmiştir. Formlarda demografik bilgi almak için 8 soru, bilgi artışı ölçmek için 26 soru ve eğitimin değerlendirilmesi için 15 soru bulunmaktadır. Öğretmen ve ebeveyn eğitimlerinin içeriklerindeki farklılıklar göz önünde bulundurularak her iki grup için ayrı soru formları oluşturulmuştur. Bilgiyi ölçen sorular eğitim programlarının içeriklerine uygun olarak, her konuya eşit ağırlık verilerek hazırlanmıştır. Bilgi ve eğitimin değerlendirilmesi soruları 1 (tamamen katılıyorum) ile 5 (hiç katılmıyorum) arasında derecelendirilmiş Likert tipi ölçek üzerinde hazırlanmıştır.

İlk testler eğitim başlamadan, son testler de yaklaşık üç saat süren eğitimin bitiminde eğitim-

lere giren anketörler tarafından uygulanmıştır. Böylece eğitimcilerin, anket sorularından habersiz olmaları sağlanmıştır. Her eğitimde eğitim alan grubun %15'ine ilk test uygulanmadan sadece son test uygulanmıştır. Bunun amacı ilk testi doldurmuş olmanın eğitimin etkinliğine bir etkisi olup olmadığını kontrol etmektir. Uygulama sırasında güvenilirliği artırmak için katılımcıların isimleri alınmamış, bunun yerine ilk ve son testte aynı rumuzu kullanmaları istenmiştir.

Değerlendirmeyi kolaylaştırmak için analiz aşamasında yanıtlar dikotom (katılıyorum/katılmıyorum) haline getirilerek değerlendirilmiştir. Bu işlemi yaparken önce ters sorular düzeltilmiş, her sorunun doğru yanıtı "1" (tamamen katılıyorum) haline getirilmiştir. "1" (tamamen katılıyorum) ve "2" (kısmen katılıyorum) doğru yanıt, "5" (hiç katılmıyorum) ve "4" (kısmen katılmıyorum) yanlış yanıt olarak değerlendirilmiştir. Yanıtı "3" (bilmiyorum) olanlar değerlendirmeye alınmamıştır. Bu nedenle formun uygulandığı örneklem ile değerlendirmeye alınan örneklem sayıları arasında fark vardır. Veriler t-test ve tek yönlü ANOVA analiziyle SPSS PC programının 8.0 versiyonu ile değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada 508 rehber öğretmen, 2599 sınıf/branş öğretmeni ve 284 ebeveyn ulaşılmıştır. Eğitime katılanların sosyodemografik özelliklerine bakıldığında, rehber öğretmenlerin %32.4'ü, sınıf/branş öğretmenlerinin %57.8'i çocuk sahibidir. Rehber öğretmenler ortalama 5.43±4.40 yıl, sınıf/branş öğretmenleri ortalama 12.35±9.14 yıl öğretmenlik yapmışlardır. Rehber öğretmenlerin diğer iki gruba göre daha genç olduğu söylenebilir. Cinsiyet dağılımına baktığımızda her üç grupta da kadınların örneklemin yarısından fazlasını oluşturduklarını gözlenmiştir. Hem tütün hem de alkol kullanımında rehber öğretmenler ile sınıf/branş öğretmenlerinin oranları birbirine yakındır. Ebeveynlerin tütün ve alkol kullanım yüzdeleri daha düşüktür (Tablo 1).

Bilgiyi ölçen sorulara verilen yanıtlarda tüm grubun ilk testte doğru cevapladığı toplam soru sayısı ortalaması 9.05±3.58, son testteki toplam doğru sayısı ortalaması 15.05±3.90, toplam doğru sayısı farkı ortalaması ise 5.76±4.11'dir. Rehber öğret-

Tablo 1. Rehber öğretmen, sınıf/branş öğretmeni ve ebeveynlerin cinsiyet, yaş, tütün ve alkol kullanma durumları

	Rehber Öğretmen		Sınıf/Branş Öğretmeni		Ebeveyn	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet						
Erkek	168	34.10	981	41.30	46	18.0
Kadın	324	65.90	1397	58.70	209	82.0
Yaş						
< 25	130	26.5	307	13.1	12	4.6
26 - 45	354	72.2	1641	69.9	212	81.9
46 >	6	1.2	398	17.0	35	13.5
Tütün kullananlar	238	48.4	1137	48.3	45	22.4
Alkol Kullananlar	303	13.1	75	15.5	2	1.0

Tablo 2. İlk-son test toplam doğru sayısı ve farkı ortalaması

	Genel (Ort±SD) (n=991)	Rehber Öğretmen (Ort±SD) (n=195)	Sınıf/Branş Öğretmeni (Ort±SD) (n=594)	Ebeveyn (Ort±SD) (n=202)
İlk test	9.05 ± 3.58	11.83 ± 3.42	8.59 ± 3.35	6.12 ± 4.49
Son test	15.05 ± 3.90	17.11 ± 3.16	15.45 ± 3.42	11.33 ± 3.88
Fark	5.76 ± 4.11	4.86 ± 3.50	6.84 ± 3.92	5.20 ± 5.05

men, öğretmen ve ebeveyn gruplarının ortalamaları Tablo 2'de gösterilmiştir. Doğru yanıtlanan soru sayısında en fazla artış gözükten grup sırasıyla sınıf/branş öğretmenleri, ebeveynler ve rehber öğretmenlerdir.

Tüm grubun ilk testteki toplam doğru sayısı ortalamaları ile son testteki toplam doğru sayısı ortalamaları karşılaştırıldığında ($t=-44.14$, $df=990$, $p=0.001$) aradaki fark anlamlı bulunmuştur. Aynı şekilde rehber öğretmenlerin ($t=-19.35$, $df=194$, $p=0.001$), sınıf/branş öğretmenlerinin ($t=-42.45$,

$df=593$, $p=0.001$) ve ebeveynlerin ($t=-16.77$, $df=264$, $p=0.001$) toplam doğru sayısı ortalamaları karşılaştırıldığında aradaki fark anlamlı bulunmuştur.

Sadece son test uygulanan deneklerin toplam doğru sayısı ortalamaları rehber öğretmenler, sınıf/branş öğretmenleri ve ebeveynler için sırasıyla 17.36 ± 3.70 , 15.98 ± 3.38 , 10.93 ± 3.70 olarak bulunmuştur. İlk test almış olmanın eğitimin etkinliğine bir etkisi olup olmadığını anlamak amacıyla ilk test uygulanmadan sadece son test

uygulanan grubun doğru soru sayısı ortalaması ile hem ilk test hem de son test uygulanan grubun son testte aldıkları doğru sayısı ortalamaları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda rehber öğretmenlerde ($t=-1.75$, $df=102$, $p=0.62$), sınıf/branş öğretmenlerinde ($t=-0.45$, $df=406$, $p=0.72$) ya da ebeveynlerde ($t=0.85$, $df=263$, $p=0.86$) anlamlı bir fark bulunmamıştır.

İlk testte ile son test arasında doğru yanıtlanan soru sayısında en fazla artış olan grup sırasıyla sınıf/branş öğretmenleri, ebeveynler ve rehber öğretmenlerdir. Grupların doğru yanıtlanan soru sayısı ortalamalarını birbirleri ile karşılaştırdığı-

mızda gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($F=64.42$, $df=2$, $p=0.001$).

Eğitimin etkinliğinin cinsiyet, çocuk sahibi olma, sigara kullanma, alkol kullanma, öğrencileri/çocukları arasında alkol kullananlar olması değişkenlerinden etkilenip etkilenmediğine bakılmıştır. Sınıf/branş öğretmenlerinin ön-son test toplam doğru sayıları arasındaki farkın bu değişkenlerden cinsiyet ve çocuk sahibi olma ile anlamlı ilişkisinin olduğu görülmüştür. Diğer değişkenler ile toplam doğru sayıları farkları arasında bir ilişki bulunmamıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Etkinliğinin çeşitli değişkenlerine göre karşılaştırılması

	Rehber Öğretmen			Sınıf/Branş Öğretmeni			Ebeveyn		
	Ort±SD	t	df	Ort±SD	t	df	Ort±SD	t	df
Cinsiyet									
Erkek	4.77±3.66	-0.25	193	6.26±4.23	-2.79*	592	2.54±3.33	-1.51	192
Kadın	4.90±3.44			7.19±3.69			3.64±4.17		
Çocuk sahibi olma									
Var	4.81±3.22	-0.06	192	6.85±4.16	0.11**	590			
Yok	4.85±3.63			6.81±3.63					
Sigara içme									
Evet	4.79±3.58	-0.49	193	6.76±4.04	0.62	588	3.68±3.48	-0.42	199
Hayır	5.09±3.22			6.97±3.69			3.40±4.17		
Alkol içme									
Evet	4.86±3.56	0.02	192	6.92±3.96	-1.377	584	5.00±5.65	-0.55	197
Hayır	4.85±3.28			6.17±3.69			3.43±4.02		
Çocuk/öğrenci alkol kullanımı									
Evet	4.37±3.94	-0.46	180	8.00±3.65	0.920	567	2.33±1.15	0.49	194
Hayır	4.79±3.44			6.84±3.92			3.48±4.05		

* $p=0.014$, ** $p=0.026$

Aynı şekilde eğitici performansını yeterli bulmak, eğitimden yararlandığını belirtmek, eğitime katılımın teşvik edildiğini düşünmek, eğitimin içeriğinden tatmin olmak, eğitimden edindiği bilgilerin işi-
Anatolian Journal of Psychiatry 2004; 5:213-221

ne yarayacağını düşünmek değişkenlerinin eğitimin etkinliği üzerindeki etkisine bakılmıştır. Grupların toplam doğru sayısı farkları ile bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Eğitimin etkinliğinin eğitici performansını ve eğitimi değerlendirme değişkenlerine göre karşılaştırılması

	Rehber Öğretmen			Sınıf/Branş Öğretmeni			Ebeveyn		
	Ort±SD	t	df	Ort±SD	t	df	Ort±SD	t	df
Eğitici performansı yeterliydi									
Evet	4.86±3.41	-0.43	183	6.92±3.93	-0.82	574	5.32±5.09	-1.80	233
Hayır	4.41±4.35			5.90±3.98			8.85±5.95		
Eğitimden yararlandım									
Evet	4.99±3.30	-0.21	180	6.93±3.91	1,09	576	5.39±4.93	-3.17	238
Hayır	5.25±5.20			5.63±3.61			16.50±2.12		
Eğitici katılımı teşvik etti									
Evet	4.76±3.47	-0.22	181	7.04±3.92	2,23	545	5.57±4.92	-0.05	225
Hayır	5.00±3.64			5.51±3.41			5.66±7.14		
İçerik beklentiyi karşılıyordu									
Evet	4.85±3.34	0.35	167	7.03±3.91	2,36	557	5.44±4.99	-1.59	222
Hayır	4.55±4.17			5.51±3.41			8.57±8.48		
Bu bilgilerin işime yarayacağına inanıyorum									
Evet	4.98±3.32	0.42	184	6.93±3.90	1,17	568	5.28±5.07	-3.12	236
Hayır	4.42±5.44			5.54±4.08			16.50±2.12		

TARTIŞMA

Bu araştırma uygulanan öğretmen ve ebeveyn eğitimlerinin rehber öğretmenlerin, sınıf/branş öğretmenlerinin ve ebeveynlerin bilgi düzeyini artırdığını göstermiştir. Her üç grupta da kadınlar erkeklere oranla daha fazla temsil edilmiştir. Özellikle ebeveyn grubunda kadın katılımcıların oranı (%82) çok yüksektir. Bu durum eğitimlerin iş saatlerinde yapılmasından ve çocukların okulu ile ilgili sorumlulukların daha çok anneler tarafından üstlenilmesinden¹⁸ kaynaklanıyor olabilir.

Verilen eğitimin amacı rehber öğretmenlerin, öğretmenlerin ve ebeveynlerin maddeler, etkileri ve yaklaşım konusunda bilgilenmelerini sağlamaktır. Bu nedenle eğitimin etkinliği değerlendirilirken bilgi düzeyindeki artış incelenmiştir. Ebeveynlere yönelik eğitim programlarının katılımcıların farkın-

dalığını ve bilgi düzeyini artırdığı bilinmektedir¹⁹. Bu eğitimin de ebeveynlerin bilgi düzeyini artırdığı ortaya çıkmıştır.

Eğitimden en fazla yararlanan grubun sınıf/branş öğretmeni grubu olmasının nedeni, bu gruptaki katılımcıların eğitimi hem öğretmen, hem de ebeveyn kimliğiyle dinlemelerinden kaynaklanıyor olabilir. Öğretmenlerin ebeveynlerden daha çok yararlanmasının nedeni ebeveynlerin eğitim düzeyi ve öğrenme becerileri karıştırıcı değişkenlerinden doğmuş olabilir. Eğitimden en az yararlanan grubun rehber öğretmenler olması ise bu grubun ilk testte almış oldukları doğru yanıtlanan ortalama soru sayısının diğer iki gruba göre hayli yüksek olması ile açıklanabilir. Rehber öğretmenler, meslekleri gereği bu konuda diğer iki gruba göre daha bilgili oldukları için doğru yanıtladıkları soru sayısındaki artış daha düşüktür.

Verilen eğitimin tüm gruplarda etkin olduğu saptanmıştır. Sadece son test uygulanan grupta ve hem ilk test hem de son test uygulanan grupta eğitimin etkin olduğu bulunmuştur. Bu bulgu edinilen bilginin ilk test uygulamasından kaynaklanmadığına, eğitimin katılımcıların konu hakkındaki bilgi düzeyini artırdığına işaret etmektedir.

Eğitimde bilgi artışı, cinsiyet, çocuk sahibi olma, sigara, alkol kullanma ve öğrenci/çocuk alkol kullanımını değişkenlerine göre karşılaştırılmıştır. Sınıf/branş öğretmeni grubunda cinsiyet ve çocuk sahibi olma değişkeni ile eğitimin etkinliği arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Çocuk sahibi olan öğretmenler eğitimi hem öğretmen hem de ebeveyn rolleri ile dinledikleri için daha fazla yararlanmış olabilirler. Bu bağlamda, bayan öğretmenlerin eğitimden daha fazla yararlanması da, annelik duygusu ve çocuk sahibi olma ilişkisi açısından değerlendirilebilir. Diğer değişkenler ile eğitimin etkinliği arasında ilişki bulunmamasının eğitimin yapılandırılmış ve standart olarak uygulanmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Eğitimin etkinliği ile eğitici performansına ilişkin değişkenlerin ilişkisine bakılmış, bu değişkenler ile eğitimin etkinliği arasında bir ilişki bulunmamıştır. Bu bulgu, eğitimde bilgilenmenin eğitime ve verdiği eğitimin niteliğine ait özelliklerden kaynak-

lanmadığını göstermektedir. Bunun, eğitimin yapılandırılmış ve standart olarak uygulanmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırmanın kısıtlılıklarından biri yanıtı "bilmiyorum" olanların değerlendirmeye alınmamasıdır. Başlangıçta yeterli bilgiye sahip olmayan kimse-lerin bilmiyorum yanıtını daha fazla kullanması beklendiği için, "bilmiyorum" yanıtını verenlerin çalışmadan çıkarılmasının değerlendirilen soru sayısını azaltacağı açıktır. Ancak çalışmamızda çok sayıda değişken değerlendirmeye alındığı ve karşılaştırmalarda karışıklığa yol açmamak için "bilmiyorum" yanıtını verenler analize dahil edilmemiştir.

Bloom'a göre, gerçek öğrenmenin gerçekleşmesi için öğrenilen bilgilerin içselleştirilmesi gerekmektedir.²⁰ Bu eğitimde elde edilen bilgi artışının her üç grup için de ileriki dönemlerde tekrar ölçülmesi ve öğrenmenin sürekliliğinin araştırılmasının gerektiğini düşünüyoruz. Bilgilenmenin davranış değişikliğine yol açıp açmadığını anlamak için de uzun süreli, izleme içeren bir araştırma yapmaya ihtiyaç vardır. Bu eğitimin öğretmen ve ebeveynlerin öğrencileri/çocukları ile olan etkileşimlerine yansımalarının ve çocuklarının madde kullanım davranışı üzerine ne gibi bir etkisi olduğunun da incelenmesi gerektiğine inanıyoruz.

KAYNAKLAR

1. Ögel K, Tamar D. Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2001; 12:47-52.
2. NIDA. *Drug Abuse Prevention: What Works*. NIH Publication, No.97-4110, 1997.
3. NIDA. *Preventing Drug Use Among Children and Adolescents*. NIH Publication, No.97-4212, 1997.
4. Hawkins JD, Catalano RF, Miller PC. Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: implications for substance abuse prevention. *Psychol Bull* 1992; 112:64-105.
5. Bukstein OG. *Adolescent Substance Abuse: Assessment, Prevention and Treatment*. New York, Wiley-Interscience Publication, 1995.
6. Botvin GJ, Dusenbury L. *Substance abuse prevention and the promotion of competence: primary prevention and promotion in the schools*. L Bond, B Compas (Eds), Newbury Park, CA, Sage, 1989.
7. Patterson GR. *A Social Learning Approach, Vol. 3: Coercive Family Process*. Eugene, Castalia Publishing, 1982.
8. Mercer GW, Hundleby JD, Carpenter RA. *Adolescent evaluations of the family as a unit and their relationships to the use of tobacco, alcohol and marijuana*. Paper presented at the 11th Annual Conference of the Canadian Foundation of Alcohol and Drug Dependencies, Toronto, Ontario, 1976.
9. Kandel DB, Kessler R, Margulies R. *Antecedents of Adolescents Initiation into Stages of Drug Use: A Developmental Analysis*. DB Kandel (Ed), Washington, D.C., Hemisphere-Wiley, 1978, s.73-99.
10. Penning M, Barnes GE. *Adolescent marijuana use: a review*. *Int J Addict* 1982; 17:749-791.
11. Blechman EA, Taylor CJ, Schrader SM. *Family problem solving versus home notes as early intervention with high-risk children*. *J Clin Psychol* 1981; 49:919-926.

12. Heller LR, Fantuzzo JW. Reciprocal peer tutoring and parent partnership: Does parent involvement make a difference? *School Psychol Rev* 1993; 22:517-534.
13. Dusenbury L, Falco M, Lake A. A review of the evaluation of 47 drug abuse prevention curricula available nationally. *J School Health* 1997; 67:127-132.
14. Gorman DM. The failure of drug education. *Public Interest* Fall 1997; 129:50-60.
15. Reid J. A social learning approach to family therapy: outcome and process data. Paper presented at the Symposium on Behavior Modification: Methodology and Psychotherapy. Monterrey, NL, Mexico, 1975.
16. Kelly J, Sander K. DISC: Drug interventions in the school community a pilot project. Paper presented at the 2nd International Conference on Drugs and Young People, Melbourne, Australia, 2001.
17. Ögel K, Taner S, Yılmazçetin C. Madde Bağımlılığını Önlemede Öğretmen ve Anne Baba Eğitimi Notları. İstanbul, Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayınları, No.1, 2002.
18. Benbasa D. Çocukların akademik başarılarını kaygı ve benlik algıları ile ilişkili olarak düşük ya da yüksek algılamaları. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.
19. Falco M. The Making of a Drug Free America: Programs That Work. New York, Times Books, 1992.
20. Bloom BS. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, Cognitive Domain. New York, Toronto, Longmans, Green, 1956.

**ANADOLU PSİKİYATRİ DERGİSİ
TÜBİTAK/TÜRK TIP DİZİNİNDE
YER ALMAKTADIR.**

**MART - HAZİRAN - EYLÜL - ARALIK
AYLARINDA YAYIMLANIR.**

**Yazışma Adresi:
Prof.Dr. Orhan DOĞAN
C.Ü.T.F. Psikiyatri Anabilim Dalı
58140 SİVAS**

**Tel ve faks: 0346 2191574
E-posta: odogan@cumhuriyet.edu.tr**
